

Evropski pokret
Srbija

GRUPA 484

SOCIJALNO PREDUZETNIŠTVO – MOGUĆNOSTI I PERSPEKTIVE

Beograd, **26. april 2010.** Palata Srbije

Socijalno preduzetništvo – mogućnosti i perspektive

Koncept smanjenja siromaštva u Srbiji u prethodnom periodu u značajnoj meri bio je zasnovan na pasivnoj podršci siromašnim porodicama i pojedincima. Pitanja socijalnog uključivanja i smanjenja siromaštva postaju sve obaveznija komponenta politike integracije u EU. Koncept socijalnog uključivanja, podstaknut od strane zemalja EU, posmatra pojedinca kao potencijal, a ne trošak društva i veću pažnju poklanja njegovom socijalnom uključivanju.

Slika Srbije – između potreba i mogućnosti

U periodu pre nastanka krize životni standard u Srbiji obeležen je značajnim smanjenjem apsolutnog siromaštva. Tokom krize došlo je do pogoršanja životnog standarda, tako da je broj siromašnih povećan u odnosu na prethodnu godinu prvi put nakon 2000. godine. Po podacima RZS, skoro 60.000 ljudi je samo u 2009. godini palo ispod linije siromaštva, dok se značajan broj građana nalazi neposredno iznad linije siromaštva. Ispod apsolutne linije siromaštva od 8.022 dinara u 2009. godini živelo je 6,9% stanovništva, u odnosu na 2008. godinu kada se ispod linije siromaštva nalazilo 6,1% populacije.

Siromaštvo je manje u gradskim nego u ostalim područjima. Prema regionima posebno je uroženo stanovništvo centralne Srbije (9,3%), slede Vojvodina (4,9%) i Beograd (3,8%). Izrazito su pogođena velika domaćinstva (šest i više članova), najmlađi – deca do 13 godina (9,8%) i deca od 14-18 godina starosti (8,4%), porodice u kojima nosilac domaćinstva nema završenu osnovnu školu (14,8%) ili poseduje samo osnovnu školu (9,2%), neaktivni bez penzionera (29,3%) i nezaposleni (17,5%). Sistemom socijalne zaštite, odnosno pravom na socijalnu pomoć (materijalno obezbeđenje porodice), obuhvaćeno je oko 170.000 stanovnika ili oko 20% siromašnog stanovništva. Smanjenje zaposlenosti tokom krize dovelo je do značajnijeg „prelivanja“ zaposlenih u korist neaktivnog stanovništva, nego što je dovelo do povećanja nezaposlenosti. Neformalni sektor kao fleksibilniji deo tržišta radne snage prilagodio se kriznom ambijentu brže i u većoj meri nego formalni sektor. Grupe najveće ranjivosti na tržištu rada su Romi, osobe sa invaliditetom, izbeglice i raseljena lica, a u kategoriju posebno osetljivih grupa na tržištu rada ulaze i grupe određene demografskim, socio-ekonomskim i demografskim karakteristikama (žene, mladi, starija lica, niže obrazovani, ruralno stanovništvo, posebno u jugoistočnoj Srbiji i bez zemljišta).

Pored tradicionalnih mera podrške najsiromašnijim slojevima stanovništva, u narednim godinama neophodno je razviti programe i mere kojim će se pružiti dodatna podrška siromašnim građanima i socijalno isključenim kategorijama stanovništva kako bi se omogućio njihov pristup obrazovanju, tržištu rada, mogućnostima za rešavanje stambenog pitanja i finansijama.

Cilj novih politika i mera koje je neophodno utvrditi jeste da se korist od rasta i razvoja moraju raširiti kroz sve delove društva: ovo podrazumeva pomoć ljudima kroz zapošljavanje, modernizaciju tržišta rada, pomoć porodicama kako bi se smanjilo „napuštanje“ dece iz školskog sistema (naročito srednješkolskog), ulaganje u razvoj veština i znanja za odrasle, promociju društveno odgovornog poslovanja i efikasne mere socijalne zaštite.

Cilj je osposobiti i vratiti teško zapošljive kategorije stanovništva na tržište rada. Kroz mere aktivnog uključivanja (koje poseban akcenat stavlja na socijalnu ekonomiju), cena koju treba predvideti za podsticaje za zapošljavanje i obrazovanje siromašnih i isključenih građana mnogo je manja od cene stalnih i neodrživih davanja za socijalnu zaštitu.

Evropski primeri dobre prakse

Nacrt Evropske strategije 2020 postavlja tri PRIORITETA pred zemlje članice EU, ali i zemlje kandidate u narednom periodu:

1. „pametan“ razvoj: razvoj ekonomije zasnovan na znanju i inovacijama;
2. održivi razvoj: promocija efikasnije, zelenije i konkurentnije ekonomije;
3. inkluzivni razvoj: podsticanje otvaranja novih radnih mesta u cilju društvene i teritorijalne kohezije.

Socijalna ekonomija predstavlja 10% evropskog biznisa i 6% ukupno zaposlenih. Na ovaj koncept gleda se kao na jedan od najznačajnijih koji doprinosi zapošljavanju i socijalnoj integraciji ugroženih kategorija stanovništva, pre svega različitim pristupom, inovacijama i raznovrsnim formama koje postoje u EU.

U svetu se danas evidentira sve veća raznovrsnost pravnih formi po kojima se osnivaju preduzeća sa socijalnim ciljevima te je teško napraviti jedinstvenu definiciju i klasifikaciju preduzeća koja rade u oblasti socijalne ekonomije. Organizacije obuhvaćene ovom zajedničkom koncepcijom razlikuju se po nazivu, pravnoj osnovi po kojoj se osnivaju, unutrašnjoj organizaciji, statusu članova (zaposleni i volonteri), ciljnim grupama i drugim osobinama, ali je zajednička osobina svih socijalnih preduzeća da podrazumevaju programe radne i socijalne integracije. Ukoliko govorimo uopšteno, socijalna preduzeća zadovoljavaju socijalne i ekonomske ciljeve svojih članova ili su okrenuta socijalnim programima u zajednici kada pružaju usluge ugroženim grupama kao što su deca, lica sa invaliditetom, stari, bivši ovisnici, bivši zapuštenici, lica sa mentalnim smetnjama, itd. Opšte osobine socijalnih preduzeća su da promovišu javni interes zajednice, imaju ograničenu distribuciju profita, realizuju socijalne programe i podržavaju različite vidove solidarnosti. Uglavnom podrazumevaju visok stepen autonomije i socio-ekonomskih aktivnosti.

Najveći broj preduzeća sa socijalnim ciljevima u Evropi pravno se registruje na osnovu Zakona o kooperativama, Zakona o udruženjima građana ili Zakona o socijalnim preduzećima. Ova preduzeća se osnivaju na osnovu Zakona o udruženjima u onim zemljama gde je pravno dozvoljena proizvodnja, prodaja roba ili usluga na tržištu u okviru udruženja građana, dok u drugim zemljama, u kojima su ekonomske delatnosti udruženja ograničene, socijalna preduzeća se osnivaju na osnovu Zakona o kooperativama ili Zakona o socijalnim preduzećima. Pored ovih tradicionalnih pravnih rešenja, u mnogim zemljama su usvojena dodatna zakonska rešenja na osnovu kojih se podstiče osnivanje inovativnih, modernih oblika socijalnog preduzetništva.

Najveći doprinos tumačenju i promociji socijalne ekonomije u novije vreme pripisuje se EMES istraživačkoj mreži koja je formirana u okviru zemalja Evropske unije 1996. godine. Prema rezultatima komparativnih istraživanja inovativnih oblika zapošljavanja koji su u toku u Evropi je do sada registrovano preko 40 različitih oblika udruživanja koji bi se mogli svrstati u aktere socijalne ekonomije, dok su najviše zastupljeni oblici alternativne ekonomije - socijalna preduzeća i socijalne kooperative.

Razvoj socijalnih preduzeća koje se u posebnom nacionalnom kontekstu nazivaju „kooperative“ najviše se vezuje sa italijanskim iskustvima i promocijom novih oblika alternativnih ekonomskih programa u okviru socijalne politike u pojedinim regionima ove zemlje. Profesor Carlo Borzaga, poznati ekonomista Univerziteta u Trentu, koji se bavi istraživanjem inovativnih oblika zapošljavanja i socijalne integracije, na konferenciji će govoriti o različitim oblicima socijalne ekonomije koji mogu biti socijalno odgovorni i usmereni na korisnike, a istovremeno usklađeni sa principima slobodnog tržišta isticanjem profita. Trenutno, najzastupljenija forma u socijalnoj ekonomiji Italije su socijalne kooperative koje služe

socijalnim ciljevima svojih članova ili zajednice. Pored procvata novih kooperativa u Italiji, evropski istraživači primećuju slične inicijative i u drugim zemljama, a posebno u Španiji, Belgiji, Švedskoj i Finskoj, kao i u Latinskoj Americi, ali i drugim delovima sveta u kojima pod različitim pravnim formama nastaju organizacije slične onim u Evropi.

Uporedo sa procvatom socijalne ekonomije i različitih alternativnih oblika ekonomskih subjekata raste i naučno interesovanje za ove društvene aktere. Prestižni univerziteti u Americi (Harvard, Columbia, Yale, Stanford) i Evropi sve češće organizuju edukaciju u oblasti alternativno orijentisane ekonomije koja služi socijalnim ciljevima. Programi u okviru socijalne ekonomije omogućavaju zapošljavanje teško zapošljivih i socijalnih grupa ili socijalne usluge nedostupne različitim kategorijama stanovništva. Prepoznajući društveni značaj socijalne ekonomije, države Evropske unije su postale značajan činilac razvoja ovih novih oblika solidarnosti. Na primer, Društvo za evropske kooperative (osnovano 2003. godine, a koje podržava Evropska unija), podstiče izgradnju pravne osnove socijalne ekonomije među evropskim državama; Međunarodno udruženje kooperativa (koje podržava Međunarodna organizacija rada) podstiče nacionalne napore ka unapređenju i afirmaciji ovog modela kao značajnog aktera u okviru Evropske unije. Sve ovo još više dobija na značaju u vremenu kada pokušavamo da se izborimo sa posledicama svetske krize, jer istraživanja pokazuju da su upravo akteri socijalne ekonomije poput kooperativa bili otporniji u doba krize!

Predlozi za promociju socijalnog preduzetništva

Organizacije koje se mogu smatrati socijalnim preduzećima u Srbiji tek nedavno počinju da privlače pažnju kao potencijal koji može da ublaži posledice tranzicije i pruže mogućnosti zapošljavanja. Najveći broj programa koji imaju ekonomske i socijalne ciljeve, jer organizuju neki oblik proizvodnje ili se bave socijalnim uslugama, nalazimo u aktivnostima udruženja građana, verskih organizacija i novih oblika zadrugarstva. Sadržaj njihovih programa uglavnom se odnosi na pružanje socijalnih servisa i socijalnu integraciju i inkluziju ranjivih grupa. U poslednjih nekoliko godina zadruge su identifikovane kao katalizator socijalnih reformi i u okviru programa sindikalnih organizacija, kao i Nacionalne službe za zapošljavanje, a posebno kada se traže rešenja za smanjivanje siromaštva, marginalizacije i nezaposlenosti. Na primer, zanimljiv je koncept radničke kooperative (jedna od komponenti u okviru projekta „Otpremninom do posla“) Nacionalne službe za zapošljavanje koji je realizovan uz podršku Programa za razvoj Ujedinjenih nacija i Ministarstva ekonomije i regionalnog razvoja.

Nove kooperative u Srbiji osnivaju se najviše u oblasti poljoprivrede, ekoloških inicijativa povezanih sa razvojem lokalne zajednice i preduzetničkih inicijativa u okviru ženskog pokreta. Mreže agro-kooperativa koje udružuju nevladine organizacije, akademske institucije i kooperative organizovale su veliki broj seminara za sticanje veština, za zastupanje i pregovaranje sa državom u vezi izgradnje podsticajnog pravnog okvira je u toku. Kao poseban vid poljoprivrednih kooperativa nastaju različiti oblici nezavisnih organizacija koje kao male kompanije preduzimaju aktivnosti koje bi se mogle svrstati u ekološke kooperative. Ovde se uglavnom radi o programima koji pod zaštitom prirodne sredine podrazumevaju proizvodnju zdrave hrane što postaje vrlo popularno u savremenim uslovima. U ovu klasifikaciju bi se mogle svrstati i kooperative koje se povezuju sa turizmom, lokalnim stvaralaštvom, podsticanjem tradicionalnog stvaralaštva (štrikanje, tkanje) i drugim aktivnostima povezanim sa lokalnom turističkom ponudom. Polazeći od podataka da su žene najveći gubitnici u tranziciji, zadruge su prepoznate i kao model ekonomskog osnaživanja žena, koji posebno promoviše i afirmiše Asocijacija za žensku inicijativu, u okviru projekta „Žensko zadrugarstvo - izazov i šansa“. I u Srbiji su osnovane socijalne kooperative slične onima koje smo opisali na primeru Italije, a bave se socijalnim uslugama i uglavnom se odnose na osobe sa invaliditetom. Na primer, socijalna kooperativa „Vivere“ Kragujevac bavi se zbrinjavanjem lica sa invaliditetom, njihovim zapošljavanjem, javnim zastupanjem i dnevnim smeštajem, a unutrašnja organizacija ove i sličnih novih organizacija odgovara opisanom modelu i zadružnom tipu upravljanja.

Evropski pokret
Srbija

GRUPA 484

U skladu sa dokazanom ulogom socijalnih preduzeća koji doprinose socijalnoj integraciji pojedinaca, kao i težnji Srbije da u skladu sa procesom pristupanja Evropskoj uniji izradi prioritete u rešavanju siromaštva i nezaposlenosti kao ključnih pitanja socijalne isključenosti, ciljevi konferencije su:

- ispitati mogućnosti izgradnje povoljnog normativnog okvira kao i podsticajnog okruženja za razvoj različitih formi socijalne ekonomije po ugledu na rešenja u zemljama EU i centralne i istočne Evrope, a prilagođeno specifičnostima ekonomske i socijalne tranzicije u Srbiji;
- predstavljanje koncepta socijalnog preduzetništva i različitih formi i oblika koji postoje u EU, kao i naučenih lekcija iz evropskog iskustva i prakse;
- prepoznavanje potencijala za razvoj socijalnog preduzetništva u Srbiji, analiza trenutnog stanja stvari i postojećih pravnih i organizacionih problema;
- definisanje preporuka za dalji razvoj koncepta socijalnog preduzetništva u Srbiji.

